

ΔΙΑΛΟΓΟΙ ΟΜΑΔΑΣ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΑΣ ΠΟΛΗ+ΚΡΙΣΗ

ΜΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΜΕ ΤΟΝ ΜΑΤΘΑΙΟ ΣΑΝΤΑΜΟΥΡΗ ΓΙΑ ΤΙΣ ΜΕΤΑΒΑΛΛΟΜΕΝΕΣ ΓΕΩΓΡΑΦΙΕΣ ΤΩΝ ΠΟΛΕΩΝ

Εδώ δημοσιοποιούνται τα πρακτικά μιας ωριαίας συζήτησης που πραγματοποιήθηκε την Τρίτη, 1 Απριλίου 2014 με τη Γεωργία Γεμεντζή, η οποία επιμελήθηκε και την τελική μορφή τους. Για την αναπαραγωγή του συνόλου ή τμήματος του κειμένου σε οποιαδήποτε μορφή παρακαλώ να επικοινωνήσετε με τον Γρηγόρη Καυκαλά στη διεύθυνση gkafkala@arch.auth.gr

Ο **Ματθαίος Σανταμούρης** είναι Καθηγητής Φυσικής, ΕΚΠΑ

Γεωργία Γεμεντζή. Σας ευχαριστώ θερμά για την αποδοχή της πρόσκλησης. Νομίζω ότι η οπτική σας και η εμπειρία σας θα φωτίσει ιδιαίτερα τη σχέση της πόλης με το φυσικό περιβάλλον την περίοδο της κρίσης. Θεωρείτε ότι η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει τη σχέση της πόλης με το φυσικό περιβάλλον, όσον αφορά κυρίως την κατανάλωση των φυσικών πόρων και τις εκπομπές αερίων ρύπων; Οι συνέπειες για το μεταβολισμό της πόλης είναι μόνο αρνητικές ή, ενδεχόμενα, υπάρχουν και κάποιες θετικές εξελίξεις;

Ματθαίος Σανταμούρης. Εμείς κάνουμε κάθε χρόνο σχεδόν ένα βαρόμετρο για να δούμε την κατανάλωση της ενέργειας στην Αθήνα και το κάνουμε και για αρκετές πόλεις. Θα σας πω μερικά στοιχεία. Λίγο πριν την κρίση η κατανάλωση

ενέργειας στα χαμηλά στρώματα ήταν της τάξης περίπου των 110 Kwh/τ.μ. το χρόνο στην Αθήνα. Το 2011 η έρευνα έδειξε μείωση της κατανάλωσης ενέργειας, η οποία ανέρχεται σε 50-60 Kwh/τ.μ. το χρόνο. Το 2012 που ο χειμώνας ήταν κατά 40% πιο βαρύς, η μείωση της κατανάλωσης ενέργειας ήταν 25% χαμηλότερα, δηλαδή σε πραγματικές τιμές ήταν 70% χαμηλότερα συγκριτικά με το 2011. Σύμφωνα με τις αντίστοιχες μετρήσεις το 2013 η κατανάλωση ήταν 10 Kwh/τ.μ το χρόνο, με αποτέλεσμα ένα πάρα πολύ μεγάλο ποσοστό ανθρώπων να μη ζεσταίνεται καθόλου. Συνολικά από

τότε που ξεκίνησε η κρίση, υπάρχει μια μείωση της κατανάλωσης της θέρμανσης κατά 90% περίπου, η οποία είναι δραματική στα χαμηλά εισοδήματα. Αν και η έρευνα επικεντρώθηκε στην Αθήνα, υπάρχουν μετρήσεις και σε πόλεις όπως η Θεσσαλονίκη, το Ηράκλειο, αλλά και άλλες πόλεις. Παρά το γεγονός ότι το δίκτυο των μετρήσεων δεν μπορεί να χαρακτηριστεί επαρκές, συνολικά η μείωση της ενέργειας είναι προφανής παντού.

Επειδή πρακτικά τα νούμερα αυτά είναι δραματικά και δημιουργούν μια σειρά από ερωτήσεις, έγινε μια εστιασμένη έρευνα σε 50 νοικοκυριά στην Αθήνα. Η έρευνα επικεντρώθηκε στα προάστια της Αθήνας, κυρίως δυτικά, αλλά περιελάμβανε και περιοχές όπως τα Πετράλωνα. Για την ταξινόμηση των νοικοκυριών σε χαμηλά, μέσα ή άλλα στρώματα έγινε ανάλυση σε πέντε ομάδες, η οποία δεν είναι μόνο με βάση το εισόδημα αλλά με βάση το πώς είναι η κατάσταση σε κάθε ομάδα. Και ανάλογα με την ομάδα, υπάρχουν διαφορετικές κοινωνικές συνιστώσες, διαφορετικά προβλήματα, διαφορετικό εισόδημα. Υπάρχουν, δηλαδή, νεόπτωχοι άνθρωποι οι οποίοι είναι φοιτητές που ζουν σε τραγικές συνθήκες σε

διαμερίσματα, όπως και ηλικιωμένα ζευγάρια. Επίσης, η ανάλυση περιλαμβάνει και τον τύπο τύπο κατοικίας, αν πρόκειται δηλαδή για μονοκατοικία ή διαμέρισμα σε πολυκατοικία.

Σύμφωνα με την έρευνα, η μέση θερμοκρασία στα χαμηλά στρώματα είναι της τάξης των 11,5C, ενώ στα μέσα στρώματα είναι της τάξης των 14,5C. Το 2013 ήταν ένας πολύ ήπιος χειμώνας. Ωστόσο, υπήρχαν δύο ημέρες με πολύ χαμηλές θερμοκρασίες. Τις ημέρες εκείνες η θερμοκρασία στα σπίτια χαμηλού εισοδήματος ήταν 4,5C. Ταυτόχρονα, με την έρευνα αυτή κάναμε και μία μικρή κοινωνική αλλά και μία έρευνα υγείας ώστε να δούμε τι σημαίνει να ζεις σε αυτές τις θερμοκρασίες και να μη ζεσταίνεις το σπίτι σου. Προέκυψε ότι στα χαμηλά στρώματα το ποσοστό των ανθρώπων που πάσχουν από κατάθλιψη είναι της τάξης του 16%, όταν στο μέσο πληθυσμό είναι της τάξης του 2,2 – 2,3%. Αυτά τα αποτελέσματα, δηλαδή πόσοι πάσχουν από κατάθλιψη έχουν παρουσιαστεί και σε άλλες μετρήσεις που έχουν γίνει σε χώρες όπως η Αγγλία και η Σουηδία. Με άλλα λόγια, στην πραγματικότητα η έλλειψη πόρων δημιουργεί μία πλήρη απαξίωση της

οικογένειας και περιοθωριοποιεί ένα πολύ μεγάλο μέρος του πληθυσμού. Εμείς όταν ήρθαμε σε επαφή με αυτούς τους ανθρώπους επειδή πηγαίναμε να κάνουμε τις μετρήσεις έπρεπε να κερδίσουμε την εμπιστοσύνη.

Ταυτόχρονα, παρατηρήσαμε ότι οι περισσότεροι από αυτούς καίγανε οτιδήποτε βρισκανε μπροστά τους σε ό,τι είχανε, σε τζάκια, σε ξυλόσομπες, σε μαγγάλια. Επειδή πρακτικά αυτά που χρησιμοποιούσανε ως υλικό καύσης ήταν σε πολύ κακή κατάσταση, δεν ήταν δηλαδή κάτι που έπρεπε να καεί, μετρήσαμε τη ρύπανση σε μια σειρά από τέτοια σπίτια και τα αποτελέσματα έδειξαν ότι η αστική ρύπανση ήταν τραγική. Όσον αφορά τις συγκεντρώσεις των ρύπων, σε απόλυτα νούμερα οι συγκεντρώσεις διοξειδίου του άνθρακα προφανώς έχουν μειωθεί, αλλά έχουν αυξηθεί πάρα πολύ τα σωματίδια και όλοι οι δευτερογενείς ρύποι λόγω των ακατάλληλων για καύση υλικών. Το χειρότερο απ' όλα είναι ότι ο κόσμος ζει μέσα σε αυτές τις συνθήκες, δηλαδή ενώ θα έπρεπε η συγκέντρωση μέσα στα σπίτια να είναι το πολύ 40 μικρογραμμάρια/κ.μ. σωματιδίων, υπήρχαν και σπίτια που η συγκέντρωση έφτανε τα 500-600

μικρογραμμάρια/κ.μ., τη στιγμή που η συγκέντρωση των ρύπων στην πόλη είναι περίπου 150 μικρογραμμάρια/κ.μ.

Έτσι, ενώ υπάρχει μείωση της κατανάλωσης ενέργειας λόγω της οικονομικής κρίσης δεν παρατηρείται μείωση των εκπομπών αερίων τύπων. Στην ουσία, η οικονομική κρίση μετέφερε το πρόβλημα. Μειώθηκαν οι συγκεντρώσεις του διοξειδίου του άνθρακα, αλλά υπάρχει έκκληση πολύ πιο επικινδύνων ρύπων σε πολύ μεγάλες συγκεντρώσεις.

Γεωργία Γεμεντζή. Αντίστοιχα, έχετε εικόνα τι συμβαίνει το καλοκαίρι με τη χρήση του κλιματισμού; Έχει, για παράδειγμα, μειωθεί η χρήση του κλιματισμού, λόγω της κρίσης;

Ματθαίος Σανταμούρης. Έχουμε κάνει αυτή τη μελέτη, αλλά για το 2007. Μας ενδιέφερε τι συμβαίνει μέσα στα σπίτια χαμηλού εισοδήματος, όπου στη διάρκεια του καύσωνα είχαμε 200 ώρες θερμοκρασίες μεγαλύτερες από 34 βαθμούς. Πρόκειται για τραγικές συνθήκες μέσα στα σπίτια. Έχει μειωθεί, επίσης, πολύ η κατανάλωση του κλιματισμού, βέβαια δεν υπάρχει υποκατάστατο του κλιματισμού. Αυτή η μείωση δεν έχει συμβάλει στη

μείωση του φαινομένου της θερμής αστικής νησίδας, ίσως ελάχιστα.

Γεωργία Γεμενετζή. Θεωρείτε γενικά ότι το κέντρο της πόλης, του ΠΣΠ, και τα προάστια εμφανίζουν διαφορετική εικόνα ή η κατάσταση είναι γενικευμένη όσον αφορά τις εκπομπές των ρύπων και την ενεργειακή κατανάλωση;

Ματθαίος Σανταμούρης. Το πρόβλημα, το οποίο σας αναφέρω, δεν είναι ένα πρόβλημα το οποίο θα το δείτε στην Εκάλη ή και στην Κηφισιά. Είναι ένα πρόβλημα που θα το βρείτε στα δυτικά προάστια πάρα πολύ, στον Άγιο Δημήτριο και στο κέντρο σε ένα βαθμό, αλλά και πολύ έντονο είναι το πρόβλημα στα γκέτο των μεταναστών.

Γεωργία Γεμενετζή. Η ενεργειακή φτώχεια φαίνεται πως επιδεινώνεται από την οικονομική κρίση. Πώς καταγράφεται η ενεργειακή φτώχεια στην Ελλάδα και ποιες είναι οι συνέπειές της για το αστικό περιβάλλον; Θεωρείτε ότι έχει μεταβληθεί η χωρική κατανομή της ενεργειακής φτώχειας κατά την περίοδο της κρίσης;

Ματθαίος Σανταμούρης. Υπάρχει μια πρόσφατη μελέτη που έγινε από την ΕΕ, η οποία δείχνει τα επίπεδα της ενεργειακής φτώχειας στην Ελλάδα, η οποία ξεπερνάει το 35%. Το τι είναι ενεργειακή φτώχεια εξαρτάται το πώς το ορίζει κανείς. Στην Ελλάδα δεν υπάρχουν συστηματικές μετρήσεις ενεργειακής φτώχειας. Τα τελευταία

χρόνια έχουν αρχίσει να γίνονται κάποιες τέτοιες μετρήσεις. Παλιότερα, η ενεργειακή φτώχεια υπολογιζόταν με βάση το αγγλοσαξονικό πρότυπο ορίζοντας ως ενεργειακά φτωχό αυτόν που ξοδεύει περισσότερο από το 10% του εισοδήματός του για ενέργεια.

Αυτός όμως είναι ένας δείκτης που έχει λίγο πολύ εκφυλιστεί. Σήμερα χρησιμοποιούνται δείκτες που περιέχουν άλλα στοιχεία, όπως η ικανότητα να θερμάνεις το σπίτι σου ή η ποιότητα των κουφωμάτων και υπάρχουν πολλά τέτοια στατιστικά στοιχεία τα οποία είναι διαθέσιμα.

Γεωργία Γεμενετζή. Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται ενίσχυση των τάσεων συλλογικότητας, για παράδειγμα, μέσα από δράσεις που αφορούν στην ποιοτική αναβάθμιση του αστικού περιβάλλοντος, όπως η δημιουργία χώρων πράσινου, ή στην αστική γεωργία. Πώς νομίζετε ότι τέτοιες δράσεις σχετίζονται με την οικονομική κρίση ή ότι θα μπορούσαν, κάτω από ορισμένες προϋποθέσεις, να αποτελέσουν ευκαιρία για την τόνωση της κοινωνικής συνοχής ή την ενεργοποίηση μηχανισμών προστασίας του περιβάλλοντος, όπως π.χ. η βελτίωση του μικροκλίματος, δηλαδή αντί να κατασκευαστεί ένα μεγάλο πάρκο, όπως το Ελληνικό, η δημιουργία πολλών μικρών διάσπαρτων μπορεί να συμβάλει στη βελτίωση του περιβάλλοντος εντός της πόλης;

Ματθαίος Σανταμούρης. Σε θεωρητικό επίπεδο, η κατασκευή πολλών μικρών πάρκων αντί ενός μεγάλου αποτελεί την καλύτερη

μεθοδολογία. Ένα μεγάλο πάρκο θα έχει επίδραση στην περιοχή το πολύ διακόσια μέτρα γύρω από αυτό. Γενικά τα πάρκα έχουνε μια επίδραση της τάξης των πενήντα-εκατό μέτρων γύρω από αυτά ανάλογα με το μέγεθος τους, το πολύ διακόσια μέτρα γύρω από αυτά και είναι συνάρτηση επίσης του τείχους από αυτά. Δηλαδή αν πάμε στον Εθνικό Κήπο στην Αθήνα και βάλουμε ένα θερμόμετρο στο κέντρο, το κέντρο σε σχέση με το εξωτερικό περιβάλλον έχει χαμηλότερη θερμοκρασία. Αν προχωρήσουμε το θερμόμετρο προς την οδό Αγίας Σοφίας ή την Αμαλίας, στα τρία μέτρα από το πάρκο υπάρχει αύξηση της θερμοκρασίας κατά τρεις βαθμούς λόγω της ανθρωπογενούς θερμότητας από τα αυτοκίνητα, που είναι σα να έχεις βάλει φωτιά γύρω από το πάρκο. Ένα πάρκο μπορεί να αποδώσει μόνο αν είναι σχεδιασμένο με τέτοιο τρόπο ώστε να μπορεί να πάει αυτόν το αέρα που ψύχεται γύρω γύρω. Η κλιματική σημασία ενός πάρκου είναι ένας μύθος. Τα πάρκα βοηθάνε πάρα πολύ αλλά υπό προϋποθέσεις. Δεν μπορεί ένα παρκάκι δέκα ή πενήντα τετραγωνικών μέτρων να βοηθήσει κλιματικά. Πάντως, εν γένει, η διασπορά πράσινων χώρων, αντί ενός μεγάλου πάρκου, βοηθάει πάρα πολύ.

Προσωπικά, δεν έχω διαπιστώσει τέτοια κινήματα στην Ελλάδα. Όσον αφορά την αστική γεωργία δε γνωρίζω παρά ελάχιστες προσπάθειες. Δεν είναι κάτι σήμερα που έχει μπει σε πρόγραμμα ή που συζητιέται. Σίγουρα τέτοιες δράσεις αυξάνουν τη συντροφικότητα ανάμεσα στους πολίτες. Ωστόσο, είναι ένα θέμα τι ελεύθεροι χώροι υπάρχουν, πώς αυτοί οι ελεύθεροι χώροι διατίθενται, ποιος τους διαχειρίζεται και το σημαντικότερο απ' όλα είναι πόσο διαθέσιμοι είναι οι πολίτες να μπουν σε μια τέτοια λογική, κάτι το οποίο δεν το βλέπω παρά μόνο σε πολύ λίγους ανθρώπους, οι οποίοι πάλι έχουν μια σειρά άλλα προβλήματα. Αυτό που λείπει δηλαδή είναι η διαχείριση. Ίσως ένα καλό πείραμα θα ήταν κάποιος από τους Δήμους να ξεκινήσει με μια σειρά από ανθρώπους, αλλά δεν είμαι αισιόδοξος.

Αυτό που μπορεί να γίνει, όμως και γίνεται σε ένα μεγάλο βαθμό είναι οι λεγόμενες πράσινες ταράτσες σε δημόσια ή δημοτικά κτίρια -όχι ιδιωτικά, όπως οι πολυκατοικίες-, ή ακόμη μεγάλα εμπορικά, γιατί θέλει μεγάλες επιφάνειες. Αυτό έχει προχωρήσει πάρα πολύ και έχουν γίνει μεγάλες εκτάσεις με πολύ καλά αποτελέσματα. Υπάρχει ένα μεγάλο

πρόγραμμα σε εξέλιξη, με ένα ποσό γύρω στα 20-25 εκ. το οποίο διατίθεται σε φορείς του δημοσίου για να εγκατασταθούν πράσινες στέγες σε όλη τη χώρα, στα σχολεία, στα δημόσια κτίρια κτλ. Το ΚΑΠΕ διαχειρίζεται το πρόγραμμα και η χρηματοδότηση γίνεται μέσω ΕΣΠΑ και συνεχίζει εν καιρώ κρίσης.

Είχε ξεκινήσει στην Ελλάδα προσπάθεια βελτίωσης της ενεργειακής κατανάλωσης στα κτίρια των σχολείων, ωστόσο η κρίση την ανέκοψε. Δεν είναι πια προτεραιότητα. Αντίθετα, το πρόγραμμα “εξοικονομώ κατ’ οίκον” για την ενεργειακή αναβάθμιση των κτιρίων στον ιδιωτικό τομέα πάει πολύ καλά.

Γεωργία Γεμεντζή. Πιστεύετε πως οι υποχρεωτικές διαρθρωτικές μεταβολές που συντελούνται ή επίκεινται ως αποτέλεσμα των δεσμεύσεων της Ελλάδας, όπως η απλοποίηση των διαδικασιών περιβαλλοντικής αδειοδότησης, η αλλαγή του συστήματος χωρικού σχεδιασμού, η υποστέλεχωση ή/και κατάργηση ορισμένων φορέων (ΟΡΘΕ, ΟΡΣΑ, ΕΑΧΑ Α.Ε.) θα έχει κρίσιμης σημασίας επιπτώσεις στο αστικό περιβάλλον ή είναι άνευ σημασίας;

Ματθαίος Σανταμούρης. Για μένα είναι ασήμαντες, γιατί οι δομές και τα αίτια τα οποία ρυθμίζουν την ποιότητα του περιβάλλοντος και τα περιβαλλοντικά προβλήματα δεν

επηρεάζονται από τέτοιους μηχανισμούς. Οι μηχανισμοί αυτοί συνεισφέρουν πολύ λίγο, τείνουν να γίνουν γραφειοκρατικές ουσιαστικά ομάδες. Δεν βλέπω ότι μπορούν στην πραγματικότητα να έχουν σημαντική βοήθεια. Το πρόβλημα του αστικού περιβάλλοντος απαιτεί πολύ καλή γνώση του τι συμβαίνει και χρειάζεται μια ολιστική αντιμετώπιση. Οι περιστασιακές λύσεις βοηθούν, δεν είναι κακό, αλλά πρέπει να είναι ενταγμένες μέσα σε ένα γενικότερο σχεδιασμό για να οδηγήσουν κάπου.

Γεωργία Γεμεντζή. Πώς βλέπετε τη χρήση των ΑΠΕ στο αστικό περιβάλλον;

Ματθαίος Σανταμούρης. Είναι σημαντικό να ενσωματωθούν οι ΑΠΕ στο αστικό περιβάλλον όχι μόνο για να παραχθεί ενέργεια αλλά κυρίως και για εκπαιδευτικούς λόγους. Ξεκινήσαμε μια προσπάθεια και έχουμε φτιάξει σε κάποιους Δήμους φωτοβολταϊκά πεζοδρόμια, με στόχο αφενός να παράγεις κάποια ενέργεια, αλλά κυρίως να εκπαιδεύσεις τον κόσμο, ιδιαίτερα τα νέα παιδιά. Αυτό έγινε πριν ένα χρόνο στο Δήμο Υμηττού, όπου έχουν εγκατασταθεί και λειτουργούν φωτοβολταϊκά πεζοδρόμια. Υπάρχουν και άλλες αστικές τεχνολογίες, όπως, για

παράδειγμα όλη η οδός Θηβών, που είναι ένας κεντρικός άξονας στα δυτικά προάστια, γίνεται αυτή τη στιγμή με φωτοκαταλυτική άσφαλτο και φωτοκαταλυτικά πεζοδρόμια ώστε να απορροφάται η ρύπανση. Το κόστος αυτών των επεμβάσεων δεν είναι ιδιαίτερα υψηλό, είναι 10-20% επιπλέον από τις συμβατικές επεμβάσεις. Οι κάτοικοι το δέχτηκαν με ενδιαφέρον. Η χρηματοδότηση είναι μέσω ΕΣΠΑ.

Γεωργία Γεμενετζή. Η μεταβολή της κοινωνικής και οικονομικής βάσης των πόλεων συνεπάγεται αξιόλογες χωρικές μεταβολές, όπως η ‘συρρίκνωση’ των κεντρικών περιοχών, η μαζική φυγή των νέων είτε προς την ύπαιθρο και τις μικρότερες πόλεις είτε προς το εξωτερικό, η τάση επιστροφής πολλών οικονομικών μεταναστών στους τόπους καταγωγής τους, η υποβάθμιση εμπορικών ζωνών. Ποιο θεωρείτε ότι είναι το αποτύπωμα της κρίσης στις κεντρικές περιοχές και την περιφέρεια των πόλεων;

Ματθαίος Σανταμούρης. Υπάρχουν περιοχές που είναι αρκετά πλούσιες, στις οποίες δεν μπορεί κανείς να δει την κρίση όπως θα τη δει κάπου άλλου. Υπάρχουν περιοχές που έχουν και ένα ποσοστό πολιτών χαμηλού εισοδήματος, αλλά και ένα ποσοστό μέσου εισοδήματος και πιθανόν ένα ποσοστό υψηλού εισοδήματος και περιοχές οι οποίες είναι πραγματικά

μόνο πολύ χαμηλού εισοδήματος. Η Αθήνα δεν έχει γκέτο, θα μπορούσε κανείς να το διακρίνει αλλά δεν είναι τόσο έντονο όπως στο Παρίσι ή στο Γιοχάνεσμπουργκ. Δεν έχει γκετοποιηθεί πλήρως, τείνουν να γκετοποιηθούν κάποιες περιοχές, λόγω της πολύ μεγάλης εισροής μεταναστών, οι οποίοι καταλαμβάνουν τον χώρο, φυσιολογικό, στέλνουν τα παιδιά τους στο σχολείο κτλ, και οι Έλληνες πολίτες τείνουν να φύγουν από κει. Πέφτει πολύ η αξία των σπιτιών, τα ενοίκια και κάποιες περιοχές γίνονται γκέτο, όπως π.χ. στην Κυψέλη ή η περιοχή γύρω από την Ομόνοια. Δε θα έλεγα ότι η κρίση έχει οδηγήσει στην επιστροφή των μεταναστών στους τόπους καταγωγής τους. Συνήθως φεύγουν οι Αλβανοί, ψάχνοντας ίσως κάτι άλλο στην Αλβανία. Δε νομίζω ότι ο αριθμός των μεταναστών στην Ελλάδα έχει μειωθεί, το αντίθετο. Βλέποντας από το πανεπιστήμιο, θα έλεγα ότι οι νέοι φεύγουν στο εξωτερικό, ιδιαίτερα αυτοί με υψηλά προσόντα, αλλά ταυτόχρονα φεύγουν και οι καθηγητές.

Γεωργία Γεμενετζή. Σας ευχαριστώ πολύ γι’ αυτήν την ενδιαφέρουσα συνέντευξη.